



Odgovornost za zagađenje vazduha – studija slučaja ZP „Rudnik i Termoelektrana Ugljevik“ a.d. Ugljevik

Responsibility for Air Pollution – Case Study of ZP „Rudnik i Termoelektrana Ugljevik“ a.d. Ugljevik

Marko Tomić, Univerzitet Sinergija Bijeljina, Jelena Manojlović, Univerzitet Sinergija Bijeljina

Sažetak— Zaštita životne sredine se poslednjih decenija nameće kao jedan od najvažnijih parametara kvaliteta života uopšte i zakonodavstvo Republike Srpske pruža višestruke mehanizme zaštite iste. S obzirom na činjenicu da je fokus ovog rada na odgovornosti kompanija, kako građanskopravnoj, tako i kaznenopravnoj, za ekološke štete, osvrnuli smo na pitanje zagađenosti vazduha u regiji Sjeveroistočna Bosna, gdje se kao najveći zagađivač javlja državno preduzeće ZP “Rudnik i Termoelektrana Ugljevik”, a.d. Ugljevik. Nemoguće je potpuno odvojiti javnopravnu od građanskopravne zaštite, na čemu potencira i regulativa Evropske unije u ovoj oblasti, te shodno tome kroz rad je ukazano i na važnost koordinisanog rada upravnih i pravosudnih organa vlasti. Pored pravnih aspekata, značaj je dat i ekološkim aspektima i to kroz razmatranje rezultata istraživanja zagađenosti vazduha koje je obavila nevladina agencija CEE Bankwatch Network iz Češke Republike, tokom 2022. godine na području opštine Ugljevik, a koja su trenutno bila dostupna autorima rada. Analizirajući pravnu odgovornost, rad istražuje primjenu postojeće zakonske regulative koja se odnosi na emisiju zagađujućih materija, kao i ulogu državnih i lokalnih institucija u nadzoru i sankcionisanju zagađivača. Ekološki aspekt obuhvata uticaj emisija gasova poput SO₂, NO₂ i PM₁₀ na kvalitet vazduha, a društveni aspekt razmatra kako zagađenje utiče na lokalnu zajednicu, uključujući ekonomske i socijalne posljedice, a među njima posebno zdravstvene. Kroz analizu konkretnog slučaja na primjeru preduzeća RiTE Ugljevik, rad istražuje ne samo tehničke i ekološke izazove, već i institucionalne slabosti u upravljanju zagađenjem, nudeći preporuke za poboljšanje regulative i primjene ekoloških standarda. Cilj ovog istraživanja je da se sagleda sveobuhvatan okvir odgovornosti, kao i mogućnosti za smanjenje zagađenja u cilju očuvanja javnog zdravlja i zaštite životne sredine.

Ključne riječi – zakonska regulativa i odgovornost za ekološke štete; zagađenje vazduha i posljedice; prevencija ekoloških šteta; društveno odgovorno poslovanje RiTE Ugljevik

Abstract – Environmental protection has emerged in recent decades as one of the most important parameters of overall quality of life, and the legislation of the Republic of Srpska provides multiple mechanisms for its protection. Given that the focus of this paper is on the responsibility of companies, both civil and criminal, for environmental damage, we have examined the issue of air pollution in the North Eastern Bosnia region, where the largest polluter is the state-owned company ZP “Rudnik i Termoelektrana Ugljevik” (Ugljevik Mine and

Thermal Power Plant). It is impossible to completely separate public law from civil law protection, which is also emphasized by European Union regulations in this area. Accordingly, the paper highlights the importance of coordinated work between administrative and judicial authorities. In addition to legal aspects, ecological aspects are also addressed, particularly through the analysis of air pollution research conducted by the non-governmental organization CEE Bankwatch Network from the Czech Republic during 2022 in the Ugljevik municipality. By analyzing legal responsibility, the paper explores the application of existing legal regulations regarding the emission of pollutants, as well as the role of state and local institutions in monitoring and sanctioning polluters. The ecological aspect covers the impact of gas emissions such as SO₂, NO₂, and PM₁₀ on air quality, while the social aspect examines how pollution affects the local community, including economic and social consequences, especially health-related ones. Through the analysis of the specific case of RiTE Ugljevik, the paper investigates not only technical and ecological challenges but also institutional weaknesses in pollution management, offering recommendations for improving regulations and the application of ecological standards. The aim of this research is to present a comprehensive framework of responsibility, as well as opportunities for reducing pollution to protect public health and preserve the environment.

Keywords – Legal Regulations and Responsibility for Environmental Damage; Air Pollution and Consequences; Prevention of Environmental Damage; Corporate Social Responsibility of RiTE Ugljevik

I. UVOD

Zakonom o zaštiti životne sredine RS [1] postavljen je nacionalni pravni okvir za zaštitu životne sredine, sa ciljem njenog očuvanja, smanjivanja rizika za život i zdravlje ljudi, te osiguranja i poboljšanja kvaliteta života, zaštite svih elemenata životne sredine, informisanje i pristup informacijama u oblasti zaštite životne sredine, planiranje i zaštita životne sredine, procjena uticaja na životnu sredinu, postupak izdavanja ekoloških dozvola i sprečavanja nesreća velikih razmjera, sistem eko-označavanja i upravljanje zaštitom životne sredine, finansiranje aktivnosti u vezi sa životnom sredinom, odgovornost za štetu nanесenu životnoj sredini, kao i prava i obaveze pravnih i fizičkih lica koja obavljaju djelatnosti koje mogu imati štetne posljedice po zaštitu životne sredine. Kvalitet vazduha se tretira kao

prirodno dobro od opšteg interesa koje uživa posebnu zaštitu, a koja se preduzima sprovođenjem mjera sistematskog praćenja kvaliteta vazduha, smanjenjem zagađivanja vazduha zagađujućim materijama ispod propisanih graničnih vrijednosti i preduzimanjem tehničko-tehnoloških i drugih potrebnih mjera za smanjenje emisije, te praćenjem uticaja zagađenog vazduha na zdravlje ljudi i životnu sredinu. Osnov za donošenje ovog zakona je u Ustavom RS garantovanom pravu čovjeka na zdravu životnu sredinu. [2]

S obzirom na to da je fokus ovog rada na zagađenju vazduha prouzrokovanog radom velikih zagađivača iz energetskog sektora RS, prvenstveno Ad RiTE Ugljevik, zavisnog javnog preduzeća koje pripada Elektroprivredi RS, važno je ukazati da zaštitu i poboljšanje kvaliteta vazduha obezbjeđuju, u okviru svojih ovlaštenja kako Republika, jedinica lokalne samouprave, tako i privredna društva, preduzetnici, i druga pravna i fizička lica. Svi navedeni subjekti koji utiču ili mogu uticati na kvalitet vazduha dužni su da obezbijede tehničke mjere za sprečavanje ili smanjivanje emisija u vazduh, da planiraju troškove zaštite vazduha od zagađivanja i da prate uticaj svoje djelatnosti na kvalitet vazduha. Obaveza nadležnih organa državne uprave, pojedinih zakonom ovlašćenih organizacija je da redovno, blagovremeno i objektivno obavještavaju javnost o stanju životne sredine, odnosno o pojavama koje se prate u okviru monitoringa emisije i imisije, o mjerama upozorenja ili razvoju zagađenja koja mogu predstavljati opasnost za život i zdravlje ljudi.

Praćenje kvaliteta vazduha i praćenje emisija u vazduh isključivo obavljaju nadležni organi uprave i pravna lica koja imaju dozvolu za obavljanje ove djelatnosti. Ocjenjivanje kvaliteta vazduha vrši se obavezno u pogledu koncentracija sumpor-dioksida, azot-dioksida i oksida azota, suspendovanih čestica (PM10, PM2.5), olova, benzena i ugljen-monoksida, prizemnog ozona, arsena, kadmijuma, nikla i benzo(a)pirena (u daljem tekstu: zagađujućih materija), a moguće je i za druge zagađujuće materije koje su kao takve utvrđene relevantnim međunarodnim propisima. [3] Nadgledanje kvaliteta vazduha vrši se putem republičkih i lokalnih mreža mjernih stanica i/ili mjernih mjesta za fiksna mjerenja.

Jedan od važnih instrumenata politike i planiranja zaštite vazduha koji se tiče poslovnih subjekata su planovi tzv. operatera za smanjenje emisija iz stacionarnih postrojenja. Na području gdje je utvrđena treća kategorija kvaliteta vazduha organ nadležan za poslove zaštite životne sredine nalaže operateru da izradi plan za smanjenje emisija sa ciljem izbjegavanja ekoloških šteta koje se u najširem smislu ogledaju u šteti nad zaštićenim vrstama i staništem, zagađenju zemljišta, vode i vazduha. Pri tome treća kategorija kvaliteta vazduha podrazumijeva prekomjerno zagađen vazduh gdje su prekoračene tolerantne vrijednosti za jednu ili više zagađujućih materija.

Shodno zakonskim propisima svi subjekti koji posluju u energetskom sektoru moraju da posjeduju ekološke dozvole, ali nemaju obavezu da direktno informišu javnost o rezultatima ispitivanja kvaliteta vazduha koje provode, nego je ta obaveza isključivo na nadležnim državnim organima.

Svrha ovog istraživanja je da se ukaže na parametre zagađenosti vazduha na području opštine Ugljevik, na aktivnosti koje preduzima AD RiTE Ugljevik u cilju smanjenja emisija i imisija zagađujućih čestica, te informiše šira javnost o posljedicama koje zagađenje vazduha izaziva po životnu sredinu i zdravlje ljudi uopšte.

II. MEĐUNARODNA LEGISLATIVA I VRSTE ODGOVORNOSTI ZA EKOLOŠKU ŠTETU

Na međunarodnom nivou kao najznačajniji izvori prava u oblasti zaštite životne sredine izdavaju se: Deklaracija UN-a o životnoj sredini i održivom razvoju – Rio deklaracija (1992), Konferencija o čovjekovoj okolini (Štokholm 1972), Konvencija o biološkoj raznovrsnosti (1992), Kjoto protokol (1997), Okvira konvencija UN-a o klimatskim promjenama koja je prethodila Kjoto protokolu (takođe iz 1997) i Arhuska konvencija (1998).

Na nivou Evrope među najznačajnijim pravnim aktima je Konvencija o građanskoopravnoj odgovornosti za štete nastale usljed aktivnosti opasnih po životnu sredinu (1993) – otvorena za potpisivanje u Luganu navedene godine, a kojom su definisani pojmovi „opasne aktivnosti“ i „opasne supstance“ (materije). Primjenjuje se na sva fizička i pravna lica koja imaju uticaja i vrše kontrolu nad obavljanjem određene opasne djelatnosti. [4] Ona uvodi princip objektivne odgovornosti, odnosno odgovornosti bez krivice operatora, čiju osnovu čini samo obavljanje opasne aktivnosti, potencijalno rizične, što operatore treba da navede da preduzimaju sve razumne preventivne mjere kojima može da se izbjegne nastanak štete. Takođe, treba izdvojiti i Konvenciju o krivičnopravnoj zaštiti životne sredine (1998), koja je otvorena za potpisivanje novembra 1998. godine u Strazburu. Problem u vezi sa ovim konvencijama je spor proces ratifikacije od strane najrazvijenijih zemalja jer se vrijednostima ubrzanog privrednog rasta i razvoja, odnosno profita, daje primat u odnosu na vrijednosti zdrave životne sredine.

Primarni izvori prava Evropske unije Ugovor o Evropskoj uniji i Ugovor o funkcionisanju Evropske unije regulišu djelimično pitanja zaštite životne sredine. Među sekundarnim izvorima prava su brojne regulative, direktive, odluke, preporuke i mišljenja organa EU, a u oblasti zaštite vazduha jedan od najznačajnijih dokumenata je Direktiva 96/62/EC Savjeta ministara Evropske unije o procjeni kvaliteta vazduha i upravljanju, iz 1996. godine, te Direktiva 2008/50/EZ Evropskog parlamenta i Vijeća od 21. juna 2008. godine o kvalitetu vazduha i čistom vazduhu za Evropu. [5]

Pitanje odgovornosti poslovnih subjekata za ekološku štetu najdetaljnije je regulisano Direktivom 2004/35/SE Evropskog parlamenta i Savjeta o odgovornosti za ekološku štetu u vezi sa zaštitom i otklanjanjem ekološke štete od 30. aprila 2004. godine, koja uvodi sistem odgovornosti za štetu u životnoj sredini nastalu ljudskom (industrijskom) djelatnošću, mehanizme sprečavanja i otklanjanja štete nastale u životnoj sredini, princip „zagađivač plaća“ i koncept ekološke štete. [6] Princip „zagađivač plaća“ znači da odgovorna lica snose troškove naknade štete prije nego da naknadu takve štete finansira društvo u cjelini (odnosno poreski obveznici). Pomenuta Direktiva usvaja princip stroge odgovornosti za

operatere djelatnosti koje su opasne po životnu sredinu, a aneksom Direktive su taksativno date djelatnosti za koje postoji pretpostavka štetnosti po životnu sredinu. Za sve ostale aktivnosti koje nisu nabrojane predviđena je odgovornost po principu krivice. Stroga odgovornost pokriva sve vrste ekološke štete dok se odgovornost po principu krivice odnosi samo na štetu nad ekološkim sistemom. Treba primjetiti da stroga odgovornost ima mjesta u malom broju slučajeva, i to za štetu koja je očigledna i notorna, s obzirom na uzročnu vezu između same radnje i posljedice, odnosno štete koja je nastupila. Ovako široko postavljena odgovornost operatora olakšala je teret dokazivanja nastanka ekološke štete titularima prava na naknadu iste. Direktiva Evropskog parlamenta i Savjeta se ne bavi građanskom odgovornošću za štetu jer je na evropskom nivou regulisana Luganskom konvencijom, što je iznad predočeno. Navedena Direktiva izmijenjena je Direktivom 2006/21/EZ Evropskog parlamenta i Savjeta od 15. marta 2006. odine o upravljanju otpadom u ekstrakcijskim industrijama i Direktivom 2009/31/EZ Evropskog parlamenta i Savjeta od 23. aprila 2009. godine o geološkom skladištenju ugljen dioksida, i 2013/30/EU Evropskog parlamenta i Savjeta od 12. juna 2013. godine o bezbjednosti offshore i naftnih operacija. Ova Direktiva postavlja pravnu osnovu za pravnu odgovornost u dva konkretna slučaja potencijalnih ekoloških šteta: direktne i indirektno štete nanešene akvatorijumu, obuhvaćene propisima EU o zaštiti voda i direktne ili indirektno štete nanešene vrstama i prirodnim staništima zaštićenim na nivou EU Direktivom o pticama. [7]

Važan međunarodni izvor prava u oblasti zaštite kvaliteta vazduha je Ugovor o osnivanju Energetske zajednice ("Službeni glasnik BiH – Međunarodni ugovori", broj 9/06), čije je potpisnik i Država Bosna i Hercegovina, i koji obavezuje privredne subjekte energetskog sektora, na zaštitu životne sredine, odnosno "ograničavanje emisije određenih zagađivača u zrak iz velikih pogona za sagorijevanje". Ugovor je prvobitno zaključen na period od deset godina. Odlukom Ministarskog savjeta Energetske zajednice od 24. oktobra 2013. godine njegovo važenje produženo je do 30. juna 2026. godine, a Odlukom koja je donijeta 14. decembra 2023. važenje Ugovora produženo je do 30. juna 2036. godine. [8] Ugovorom se daju i mjere koje se odnose na poboljšanje stanja okoline u vezi sa gasom i električnom energijom, te uz to vezanu energetska efikasnost i obnovljive izvore energije.

Praksa Evropskog suda pravde, na primjeru osiguranja snabdjevanja električnom energijom, ukazuje da obavljanje opštekorisne djelatnosti ne znači i apsolutni i bezgranični prioritet koji se mora zadovoljiti čak i kada je ugrožen neki drugi javni interes. To otvara potrebu da se razlikuje opšti interes sigurnosti snabdjevanja i posebni interes koji podrazumijeva osiguranje minimalnog nivoa snabdjevanja. Što, dalje, znači da kada se određenim pravnim pravilom odredi postupak koji ima za cilj da se obezbijedi zaštita životne sredine, time je prioritet već dat zaštiti zdravlja ljudi i zaštiti životne sredine kao javnom interesu. Izuzeci koji se odnose na suprotstavljanje tih interesa interesu obavljanja opštekorisne djelatnosti mogu biti samo privremeni i dozvoljeni u onoj mjeri u kojoj se zadovoljava minimum postizanja javne sigurnosti (u ovom slučaju minimalna

sigurnost snabdjevanja, pri čemu se uzimaju u obzir svi izvori snabdjevanja energijom, a ne samo snabdjevanje energijom iz jednog izvora), a ne opšti javni interes (u ovom slučaju širi javni interes u vezi sa obezbjeđenjem snabdjevanja električnom energijom).

U našem zakonodavstvu građanska odgovornost za štetu načinjenu po životnu sredinu regulisana je pravilima obligacionog prava i ona je po svojoj prirodi restitutivna, ali treba imati na umu da štetne posljedice koje nastaju u životnoj sredini nemaju za posljedicu uvijek građanskopravnu odgovornost jer se ne mogu uvijek podvesti pod pojam štete u građanskopravnom smislu. Sprečavanje štete na zaštićenim dobrima jedan je od osnovnih ciljeva pravne politike zaštite životne sredine, što je u skladu i sa međunarodnim dokumentima iz ove oblasti čime se preventivno djelovanje podiže na nivo osnovnog načela. [9] U navedeni kontekst se u potpunosti uklapa insistiranje na društveno odgovornom poslovanju koje se ogleda u posvećenosti poslovnih subjekata održivom razvoju privrede, a u cilju očuvanja zdrave životne sredine.

Zagađivač koji prouzrokuje zagađenje životne sredine, odgovoran je po načelu objektivne odgovornosti, što znači da za zasnivanje odgovornosti postojanje ili nepostojanje krivice nije pravno relevantno, kao ni činjenica da li je to posljedica protivpravnog ili nepravilnog djelovanja odgovornog lica. Utvrđivanje da li je djelovanje određenog subjekta nezakonito ili nepravilno relevantno je samo kada se postavlja pitanje odgovornosti za omogućavanje ili dopuštanje zagađivanja životne sredine. [10] Kada do zagađivanja dođe, prioritetno je uspostavljanje ranijeg stanja, a kada ono nije moguće ili ne otklanja štetu u potpunosti, odgovornost se proširuje na obavezu novčane naknade štete. Šta sve treba da obuhvati novčana naknada štete (troškovi procjene štete i njenog uklanjanja) predviđeno je samim Zakonom o zaštiti životne sredine.

Nasuprot građanskoj odgovornosti, kaznena odgovornost je propisana prvenstveno Krivičnim zakonikom RS, kroz krivična djela protiv životne sredine, sa čak propisana 24 krivična djela, i široko postavljenim kaznenim okvirom za pojedina djela gdje se opšti maksimum kreće do čak osam godina zatvora. [11] Naravno, moguće je izricanje i novčanih kazni. Zakonom o zaštiti vazduha, u oblasti prekršajne odgovornosti, i gdje je od ključnog značaja Uredba o vrijednostima kvaliteta vazduha („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 124/12), novčana kazna je propisana u rasponu od 1.500-20.000 KM za više prekršajnih radnji pravnih lica, među kojima je za naše istraživanje najznačajnije prekoračenje granične i/ili ciljane vrijednosti nivoa zagađujućih materija u vazduhu, kao i tolerantnih vrijednosti istih, te prekoračenje graničnih vrijednosti emisije zagađujućih materija u vazduhu i dr. Pored ovih sankcija moguće je i izricanje zaštitnih mjera zabrane bavljenja određenom privrednom djelatnošću za period koji nije kraći od 30 dana niti duži od šest mjeseci, kao i zabrane odgovornom licu u privrednom subjektu da vrši određene dužnosti. Od presudnog značaja za utvrđivanje ovih oblika kaznene odgovornosti je pravovremeno i odgovorno postupanje inspekcijskih i drugih organa uprave u čijem je djelokrugu nadzor nad emisijama zagađujućih materija u vazduh. Jedan od tih subjekata kome je u konačnici i

povjereno praćenje i vođenje jedinstvenih evidencija u vezi sa kontrolom vazduha je i Hidrometeorološki zavod RS. Oni treba da pruže zaštitu životnoj sredini i kada ne postoji privatnopravni zahtjev za naknadu štete, i neovisno o njemu. Javni interes, koji se ogleda u zaštiti vazduha, je onaj koji uslovljava navedene subjekte na proaktivno djelovanje i posvećenost zaštiti životne sredine.

III. REZULTATI ISTRAŽIVANJA KVALITETA VAZDUHA NA PODRUČJU OPŠTINE UGLJEVIK

Interes za bavljenje pitanjima odgovornosti za moguće ekološke štete autori rada su našli u izvještajima o monitoringu kvaliteta vazduha koje je sprovedeno od strane CEE Bankwatch Network [12], nevladine organizacije koja se bavi zaštitom životne sredine i koja je finansirana iz fondova EU, a koji su tokom 2022. godine sprovveli u saradnji sa opštinskom upravom Ugljevika. To je samo jedan od načina praćenja kvaliteta vazduha na području opštine, s obzirom na već pominjanu obavezu pojedinih državnih, lokalnih organa vlasti i poslovnih subjekata da monitoring redovno sprovede. Cilj je bio doći do što relevantnijih i realnijih podataka o vršenim monitorinzima, s obzirom na to da šira javnost biva često i tendenciozno uskraćena za prave informacije jer se kao pretežniji interes vidi stabilno i efikasno funkcionisanje Ad RiTE Ugljevik u odnosu na štete koje uzrokuje svojim radom po životnu sredinu emisijom zagađujućih materija.

Tromjesečni izvještaj o monitoringu kvaliteta vazduha na području Ugljevika za period 23.05 – 21.08.2022. godine na mjernom mjestu - Opština Ugljevik [13], pokazao je sljedeće rezultate u pogledu koncentracija zagađujućih materija, a s obzirom na vrijednosti propisane Uredbom o vrijednostima kvaliteta vazduha („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 124/12).

1. Suspendovane čestice PM10

Prekoračenje dnevne granične vrijednosti suspendovanih čestica koja prema Uredbi iznosi 50 $\mu\text{g}/\text{m}^3$, (ne smije se prekoračiti više od 35 puta u jednoj kalendarskoj godini) nije zabilježeno u navedenom periodu. Prosječna vrijednost tokom tog perioda je bila 7,08 $\mu\text{g}/\text{m}^3$, a najveća dnevna vrijednost je bila 18,04 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ na dan 30.05.2022. godine.

2. Sumpor Dioksid SO₂ ($\mu\text{g}/\text{m}^3$)

Dnevna granična i tolerantna vrijednost koncentracija sumpor-dioksida koja prema Uredbi iznosi 125 $\mu\text{g}/\text{m}^3$, (ne smije se prekoračiti više od 3 puta u jednoj kalendarskoj godini) prekoračena je 34 puta u navedenom periodu. Prosječna vrijednost tokom tog perioda je bila 117,76 $\mu\text{g}/\text{m}^3$, a granična i tolerantna vrijednost sumpor-dioksida za kalendarsku godinu iznosi 50 $\mu\text{g}/\text{m}^3$. Najveća dnevna vrijednost je bila 269,01 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ na 20.08.2022. godine.

3. Azotni Dioksid NO₂ ($\mu\text{g}/\text{m}^3$)

Dnevna granična vrijednost azot-dioksida koja prema Uredbi o vrijednostima kvaliteta vazduha iznosi 85 $\mu\text{g}/\text{m}^3$, u navedenom periodu nije prekoračena nijednom. Prosječna vrijednost tokom tog perioda je bila 34,20 $\mu\text{g}/\text{m}^3$, a najveća dnevna vrijednost je bila 61,04 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ na 23.07.2022. godine.

Sudeći po navedenom tromjesečnom izvještaju i referentnim vrijednostima definisanim Uredbom zaključujemo da su znatno prekršene dozvoljene koncentracije sumpordioksida, sa čime se Ad RiTE Ugljevik suočava godinama.

Do podataka Ad RiTE Ugljevik za referentni period nismo uspjeli doći jer ne postoji obaveza poslovnih subjekata da iste direktno plasiraju zainteresovanoj javnosti, ali ostaje obaveza obavještanja nadležnih državnih organa i propisima ovlašćenih organizacija. S obzirom da se na obje strane nalazi „posebno zaštićen državni interes“, ispoljen kroz održavanje stabilnosti energetskog sektora nasuprot opštem interesu u zaštiti životne sredine, ostaje otvoreno pitanje objektivnosti i tačnosti informacija o zagađenju koje građani dobijaju. Više o tome može se vidjeti kroz izvještaje koji su javno dostupni na sajtu republičkog Hidrometeorološkog zavoda. [14]

Bez obzira na postojeće interne procedure o upravljanju emisijama i imisijama proistekle iz ISO 14001:2015 i proces odsumporavanja koji su obavezni provoditi, sistem odsumporavanja Ad RiTE Ugljevik uglavnom ne radi uprkos ulozenom novcu i činjenici da je u pitanju jedan od najvećih zagađivača vazduha u Evropi. Godine 2020. ugrađen je 85 miliona evra vrijedan sistem za odsumporavanje koji gotovo u potpunosti eliminiše emisiju sumpor dioksida i drugih štetnih nusprodukata proizvodnje električne energije iz uglja, ali ne treba zanemariti činjenicu da sistem dnevno troši 250 MW električne energije i 600 tona krečnjaka te da rad sistema košta oko 15 miliona maraka godišnje i ogroman je rashod po budžet preduzeća, pa i države. U skladu sa internim aktom preduzeća Upravljanje emisijama u vazduh i imisijama [15] emisijska i imisijska mjerenja, lokacije i učestalost mjerenja u industrijskom krugu RiTE Ugljevik su definisana Ekološkim dozvolama (zakonski dokument) za Termoelektranu i za površinski kop „Bogutovo Selo“.

Jedan od mogućih načina reagovanja na postojeće i njemu slična stanja je utuženje putem tužbe za otklanjanje izvora opasnosti kojom sud obavezuje imitenta na otklanjanje izvora opasnosti od štete, primjenom odgovarajuće mjere, na trošak imitenta (npr. u ovom slučaju bi se moglo raditi o nalogu na vršenje redovne obaveze, a to je kontinualno vršenje odsumporavanja). Ovim se direktno ostvaruje načelo prevencije i time usvaja razlikovanje zagađivanja životne sredine, kao štete po sebi, od štetnih posljedica zagađenja koje se manifestuju kao povreda građanskih subjektivnih prava, što važeći Zakon o zaštiti životne sredine RS i predviđa.

Ukoliko dođe do ekološke štete - emisije preko tolerisanih granica zagađujućih materija propisanih administrativnim pravom - u vidu povrede imovine i zdravlja sledi mogućnost podnošenja klasične tužbe za naknadu štete, čime se omogućava ostvarivanje načela restitucije i koju od zagađivača može tražiti svako ko je štetu pretrpio.

Fizička i pravna lica dužna su da pri vršenju svojih aktivnosti obezbijede zaštitu životne sredine poštujući zakonske obaveze. Obaveze su propisane na način da njihovo ispunjavanje treba da omogući preventivno djelovanje, svođenje rizika na neophodnu mjeru koju pretpostavlja održivi razvoj, otklanjanje posljedica kada do zagađivanja dođe, kao i predostrožnost, koja podrazumijeva praćenje potencijalno

opasnih procesa i obavještanje nadležnih organa, radi pravovremenog i adekvatnog djelovanja.

IV. ZAKLJUČAK

Polazeći od prava svakog lica na zdravu životnu sredinu, podobnu za zdravlje i blagostanje, individualnu i kolektivnu obavezu da se zaštiti i poboljša ista za dobrobit sadašnjih i budućih generacija, dolazimo do zaključka je da svako od nas aktivno legitimisano lice u postupku zaštite iste pred sudskim organima.

Ono što se nameće kao problem u tim postupcima jeste dokazivanje uzročno posljedične veze između štetne radnje zagađenja i posljedice koja je nastupila po životnu sredinu, odnosno zdravlje ljudi ili pojedinca. I tim se ukazuje da je najefikasniji i ujedno i najbolji način zaštite preventivno djelovanje kako državnih organa, tako i privrednih subjekata – zagađivača kroz poštovanje propisima datih vrijednosti nivoa zagađenja.

Zakonski okvir je dobro postavljen, mehanizmi zaštite postoje, ali kao i u drugim oblastima i ovdje se nedovoljno poštuju, odnosno krše, a mehanizmi kažnjavanja zakazuju jer se javni interes izražen u zaštiti zdravlja građana i očuvanju životne sredine ukazuje kao manje važan u odnosu na novostvorene vrijednosti u energetskom sektoru, konkretno vrijednosti državnog preduzeća RiTe Ugljevik, koja je bez sumnje opštekorisna djelatnost.

Još uvijek ne postoje ozbiljne studije koje su posvećene istraživanju zagađenja vazduha prouzrokovanog radom RiTe Ugljevik, i s njim vezanih subjekata u ovoj regiji, i posljedica po zdravlje ljudi, prvenstveno onkološko-pulmoloških bolesti.

U skladu sa zakonima kojima se uređuje oblast zaštite i finansiranje životne sredine, sredstva za finansiranje zaštite i unapređenje kvaliteta vazduha obezbjeđuju se u budžetu Republike Srpske, budžetu jedinice lokalne samouprave, iz prihoda fonda nadležnog za zaštitu i finansiranje životne sredine, kao i iz prihoda prikupljenih iz obaveza operatera. Zagađivač životne sredine je dužan da plaća naknadu za zagađivanje životne sredine.

Zaštita zdravlja ljudi i životne sredine jeste javni interes koji nosi potrebu da se u slučajevima kada dođe do njegove povrede zaštite i prava pojedinaca i prava šire zajednice. Bez obzira na to da li je riječ o spornosti privatnopravnog ili javnopravnog karaktera, u pronalaženju rješenja treba poći od prirode ekološke stvari koja je dominantno javnopravnog karaktera. Izvedene analize pokazuju da je takav pristup vidljiv u pojedinim zakonima, čiji se efekat, međutim, gubi u primjeni opštih instituta pravne zaštite.

Rezultati analiza pokazuju da bi drugi javni interes trebalo uzeti kao pretežnji u odnosu na interes zaštite životne sredine

samo izuzetno, restriktivno, i vodeći računa da se zaštita tog drugog interesa uzima kao zaštita, takođe, posebnog interesa, a ne opšteg, čiji bi pretežnost u poređenju sa drugim angažovanim interesom trebalo osporiti.

Imajući sve navedeno u vidu, posebno ističemo potrebu dosljednog poštovanja međunarodnopravne i domaće regulative od strane preduzeća RiTe Ugljevik u budućnosti, s ciljem očuvanja i zaštite životne sredine i zdravlja stanovništva.

V. LITERATURA

- [1] Zakon o zaštiti životne sredine RS ("Službeni glasnik Republike Srpske", br. 71/2012, 79/2015 i 70/2020)
- [2] Čl. 35 Ustava RS ("Sl. glasnik RS", br. 21/1992 - prečišćen tekst, 28/1994 - Amandmani XXVI-XLIII, 8/1996 - Amandmani XLIV-LI, 13/1996 - Amandman LII, 15/1996 - ispr., 16/1996 - Amandman LIII, 21/1996 - Amandmani LIV-LXV, 21/2002 - Amandmani LXVI-XCII, 26/2002 - ispr., 30/2002 - ispr., 31/2002 - Amandmani XCIII-XCVIII, 69/2002 - Amandmani XCIX-CIII, 31/2003 - Amandmani CIV i CV, 98/2003 - Amandmani CVI-CXII, 115/2005 - Amandman CXIV, 117/2005 - Amandmani CXV-CXXI i 48/2011 - Amandman CXXII i "Sl. glasnik BiH", br. 73/2019 - odluka US BiH)
- [3] Zakon o zaštiti vazduha RS ("Službeni glasnik Republike Srpske", br. 124/2011 i 46/2017)
- [4] Dragana Radojević, Nova Direktiva Evropske unije o odgovornosti u oblasti zaštite životne sredine, 2005., UDK: 502.1.061.1 Bibliid 0025-8555,55(2005), Vol. LVII, br. 1-2, pp. 177-198
- [5] Više o tome na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008L0050>
- [6] Directive 2004/35/CE of the European Parliament and of the Council of 21 April 2004 on Environmental Liability with Regard to the Prevention and Remedying of Environmental Damage, [Official Journal of the European Union, L 143, 2004, Preamble], article 1.
- [7] Strategija usklađivanja propisa pravnoj stečevini EU u oblasti zaštite okoliša/životne sredine Bosne i Hercegovine, EAS- BiH, maj 2017., str. 45
- [8] <https://www.derk.ba/ba/legislativa/energetska-zajednica>
- [9] Bojan Pajtić, Ekološka odgovornost, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu, 3/2011, UDK 502/504:347.426.6, str. 517-521
- [10] Radenka Cvetić, Održivi razvoj i ekološka šteta, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu, broj 68, godina LIII, 2014. UDK: 347.5:502/504, str. 291-302.
- [11] Krivični zakonik RS ("Službeni glasnik Republike Srpske", br. 64/2017, 104/2018 - odluka US, 15/2021, 89/2021, 73/2023, "Sl. glasnik BiH", br. 9/2024 - odluka US BiH, "Sl. glasnik RS" 105/2024 - odluka US, 19/2025, "Sl. glasnik BiH", br. 14/2025 - odluka US BiH i "Sl. glasnik RS", br. 31/2025) - glava XXIX
- [12] <https://bankwatch.org/about/who-we-are>
- [13] Tromjesečni izvještaj o monitoringu kvaliteta vazduha na području Ugljevika za period 23.05 – 21.08.2022. godine na mjestu - Opština Ugljevik, CEE Bankwatch Network je izradio u saradnji sa Opštinom Ugljevik, za njene potrebe, a koje su nam ustupili na korištenje za potrebe izrade ovog rada.
- [14] <https://rhmzrs.com/kontrola-kvaliteta-vazduha>
- [15] Interni dokument Ad RiTE Ugljevik Upravljanje emisijama u vazduhu i imisijama, Integrirani menadžment sistem RTEU.p.59., 1/10, izdanje: 02 od 15.04.2019. a koje su nam ustupili na korištenje za potrebe izrade ovog rada.